

sajettà il davos urs

arriva uss era l'urs puspè en nossas regiuns?

tals cas aveva il chatschader be inaschanza: Metter l'urs blessà ord cumbat cun il chaltgogn dal schluppet; en tals muments na tanscheva il temp betg pli per rechargiar la buis cumpligada d'in chanal che vegniva chargiada davant...

Quai è sa midà cun il chargiadavos ch'è vegnì en moda a la fin dal 19avel tschientaner; davent da quel mument n'ha l'urs gi naginas schanzas pli. En mintga cas han tut las descripiuns da chatschas sin urs in tratg cuminaivel: Cura ch'in chatschader aveva sajettà l'animal da simbol, vegniva adina fatg ina festa triumfala ed il chatschader era adina l'erox. Il chatschader dad urs bain il pli renumà era il chatschader grischnun Giachem Küng, il qual aveva sajettà – anc dal temp dals chargiadavos – da quai da quattordesch urs e passa milli chamutschs.

Il davos urs en Svizra

Ina tala chatscha senza temp da schanetg e senza protecciun dals animals giuvens e da las mammas è stada – sch'ins resguarda il pitschen dumber d'urs e lur quota da multiplicaziun modesta – la sentenza da mort per quest animal losch da nossas regiuns. Sch'ina mamma cun in u dus pitschens vegniva schluppetada, alura na mancavan en in territori da radund 100 km² betg mo la femella sexualmain madira, mabain era ils pitschens. Uschia na devi en la Bassa gia en il 15avel tschientaner nagin urs pli, ed

en il Giura è quel svanì enturn la mesadad dal 19avel tschientaner. Il pli ditg ha el pudì surviver en ses reduit – las Alps centralas e las Alps dal sid – numnadamain en fin dal 19avel tschientaner. Il davos urs svizzer è forsa gia stà quel ch'ins ha schluppettà il 1898 en Val Cama, Mesauc. Suenten èn arrivads en Svizra anc in pèr cunfinaris sporadics. In da quels pudess esser stà il davos urs ch'è vegnì sajettà sin territori svizzer.

Il 1. da settember 1904 èn ils dus chatschaders da chamutschs Padruot Fried e Jon Sarott Bischoff sa scuntrads nunspegtadamain en la Val S-charl cun in'ursa da circa sis onns. Bischoff, il chatschader pli vegl, ha tratg cun sia Peabody americana sin l'animal – ed ha gi in'avidada fallada. Alura ha Fried lajegià cun sia Milbank-Amsler ed ha tutgà: In culp exact ha mazzà l'ursa da 116 kg – ed ha terminà in trist chapitel da l'istorgia da la fauna svizra.

La situaziun actuala

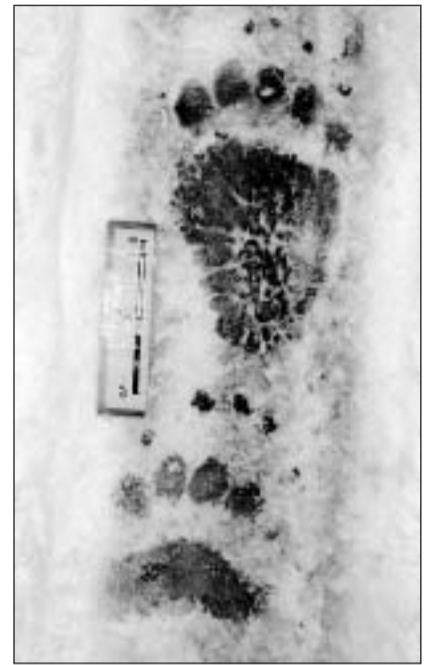
Oz, tschient onns pli tard, cumenz'ins en la protecciun da la natira a s'occupar danovamain da la dumonda d'in eventual return da l'urs. Èsi pussaivel che l'urs alpin, che viva oz anc en la regiun dal Trentino en l'Italia dal nord (cf. chascha), mo radund 40 kilometers davent dal cunfin svizzer (Puschlav), returna in di puspè en Svizra? La basa legala fiss dada: La spezia è protegida dapi il 1962.

Malgrà sia dentadira da rapina è l'urs brin – cuntrari a luf e luf-tscherver – per 80 ubain anc dapli pertschient vegetari.

Toppa davos d'in urs brin, vesi da sutsi: Cumpar urs va sin la planta-pe, vul dir: el metta ses pe plat giun plaun.

La perscrutaziun procura per infurmaziun indirecta sco fastiz, pelegna e sgriffels da raiver. Qua ina passida.

Dischillusiun

In spazi da viver teoreticamain adattà per urs dessi en las vals alpinas dal sid, en il Tessin ed en il Giura. Facturs problematici èn dentant la spessa colonisaziun da l'uman, la lavur da guaud intensiva cun la rait da vias da guaud sco era il turissem e sport da muntogna. Ina recolonisaziun activa, sco quai ch'ella è raschunavla per sustegnair populaziuns restantas, vegn pia strusch en dumonda; en mintga cas betg cun ani-

mals dumestis dal zoo u dal foss dals urs, quai pudess esser fitg privlus.

La suletta speranza è damai in return natiral da l'urs or da la regiun dal Trentino. Quai na fiss areguard la distanza e la topografia nagin problem. Ma questa davosa populaziun da l'urs alpin è malgrà emprovas da sustegn anc adina stagnanta, uschia ch'ina expansiun e cun quai in return da l'urs en Svizra è vinavant fitg intscherta. Quai mussa ina giada dapli: Extirpar è simpel, reparar la natira è però difficil,

La situaziun dals urs en l'Europa

Ina giada colonisava l'urs brin grondas parts da l'Europa; oz existan mo pli singulas inslas da derasaziun:

Trentino (Italia dal nord):

Populaziun mez stabila (= ils davos urs alpini), var 10 fin 12 animals, la pli gronda part da quels è colonisada; l'avegnir è intschert.

Abruzzas (Italia centrala):

Populaziun stabila, 30 fin 80 animals; a lunga vista medemamain memia pitschna (privel da razzada en famiglia).

Trais pajais cunfinants (Slovenia, Austria, Italia):

Anc nagina populaziun stabila, ma adina puspè observaziuns singulas

d'immigraziuns spontanias da la Slovenia, quai vul dir da la gronda populaziun dal Balcan.

Pireneas (Frantscha/Spagna):

Populaziun instabila: pauc animals restants en las Pireneas dal vest ed in pèr animals colonisads da nov en las Pireneas centralas.

Spagna dal nord (Muntogna cantabrica):

Populaziun stabila, 50 fin 100 animals che pon pli u main sa mantegnair; situaziun sumeglianta sco en las Abruzzas; a lunga vista er memia pitschna.

Scandinavia (Svezia, Norvegia, Finlanda):

Populaziun lucca, levamain creschin-

ta, da pitschna spessezza (pervi dal nutriment), cun immigraziuns da la pli gronda populaziun dal mund (Russia dal nord en fin Sibiria).

Rumenia (Carpatas):

Populaziun isolada, ma gronda, stabila e creschinta da plirs millis animals.

Balcan (Slovenia fin Grezia dal nord):

Populaziun stabila, plitost creschinta da plirs millis animals.

Problematica generala:

La protecciun dals animals suletta na tanscha betg, sch'il spazi da viver vegn a medem temp destrui e parcellà adina dapli tras la civilisaziun da l'uman.

Sche l'urs vegn piglià per motivs da perscrutaziun en in latsch da pes elastic, sche sa dosta el zuar vehement, vegn dentant narcotisà immediat ord distanza. FOTOS H. U. ROTH

Uscheprest che l'urs è narcotisà vegn el intercurri ord diversas opticas. Plinavant vegn el mesirà e sche necessari vegni mess en ad el in cularin-emettur.

Mintga «urs da perscrutaziun» vegn sa chapescha era pesà, quai che sto succeder en ina cuntrada intransibla cun ils meds ils pli simpels.